

QUALITY OF LIFE AND LIFESTYLE: SOCIO-ECONOMIC CONTENT, INTERDEPENDENCE AND DIFFERENCE

Berveno O. V.

Analyzed the economic content of the categories of «quality of life» and «lifestyle», showing their similarities and differences, interdependence and interdependence. The factors of influence, grounded perspective directions of improving the image of life in transformation economy.

Key words: *quality of life, lifestyle, needs, contradictions.*

УДК 331.101.262

ФУНДАМЕНТАЛЬНА РОЛЬ ОСВІТИ У РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

*A. B. Квітка, кандидат економічних наук
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*

Представлено теоретичне обґрунтування фундаментальної ролі освіти в розвитку і відтворенні людського потенціалу. Показано особливості реформування системи освіти, проблеми і суперечності їх прояву в Україні.

Ключові слова: *людський потенціал, людський розвиток, освіта.*

Постановка проблеми. Не секрет, що українське суспільство зараз переживає кризу розвитку людського потенціалу. Проблеми, що постали перед країнами наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст., мають загальносвітовий контекст і пов'язані з такими процесами, як перехід до постіндустріального розвитку, економічна глобалізація, імператив виживання людства. Динамізм змін, що відбуваються у світі і країні, показав, що адаптація системи освіти не встигає в змістовному плані за швидкозмінними процесами. «Консерватизм, інертність, внутрішня зацикленість системи освіти стали серйозною перешкодою на шляху розв'язання глобальних проблем і формування конкурентної держави, суспільства, особистості» [1, с. 95].

Ми розуміємо важливість розвитку всіх чинників, що впливають на людський потенціал у сукупності, і не применшуємо значення інших чинників, що впливають на розвиток людського потенціалу, вважаємо, що особливе місце має бути відведено ролі освіти та виховання.

Освіту на сьогодні можна слушно назвати фундаментом людського розвитку та головним вектором досягнення прогресу суспільства. Вона також є джерелом індивідуального розвитку, розвитку творчих і креативних здібностей особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність теми може підтвердити й те, що з цієї проблематики було проведено теоретичні та емпіричні дослідження, проте вони були здійснені переважно у розвинених країнах, хоча в країнах з трансформаційною економікою ці проблеми теж почали порушуватися в останнє десятиліття. Зокрема, на пострадянському просторі цією тематикою займаються О. Грішнова, Н. Гендіна, А. Колот, Е. Лібанова, В. Марцинкевич, С. Панчішин, І. Соболева, С. Тютюнникова, Н. Хохлов, Л. Шевченко та ін.

Формулювання цілей. Метою статті є розкриття фундаментальної ролі освіти в розвитку і відтворенні людського потенціалу, виявлення проблем і суперечностей, що потребують уваги з боку як наукової громадськості, так і держави.

Виклад основного матеріалу. Освіта на сучасному етапі розвитку господарства розглядається як одна з основних цінностей, без якої неможливий подальший розвиток суспільства.

Освіта — це цілеспрямований процес придбання, оновлення та розширення знань, навчання і виховання в інтересах людини, суспільства, держави, що супроводжується констатацією досягнення людиною встановлених державою освітніх рівнів [2, с. 160].

На думку Л. Шевченко, під освітою можна розуміти соціальний інститут, головними складовими змісту якого є [3, с. 157]:

- передавання та одержання знань (процес навчання);
- система організації освітньої діяльності, освітня галузь як сукупність установ, що надають освітні послуги та забезпечують освітні потреби суспільства і особистості в досягненні певного освітнього рівня (система освіти);
- сукупність знань і умінь, які придбані людиною в процесі навчання і виступають найважливішим елементом людського капіталу.

Згідно із Законом України від 23 травня 1991 р. «Про освіту» під цією категорією розуміється «основа інтелектуального, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Метою освіти є загальний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями» [4].

Тим самим, проаналізувавши сучасні погляди вчених на категорію освіти, а також нормативно-правові акти, що стосуються цієї категорії, доходимо висновку про те, що значення сучасної освіти в розвитку людини та її потенціалу є незаперечним, відіграє найважливішу роль і без правильної та збалансованої політики в країні в галузі освіти неможливо досягти якісного відтворення людського потенціалу.

Таким чином, освіта посідає особливе місце відносно людського чинника і суспільної ефективності, є найважливішим каталізатором розвитку людського потенціалу. «Це інвестиційна галузь духовного виробництва, джерело унікального, якісно нового досвіду, який принципово неможливо придбати в інших сферах діяльності» [5].

Аби активно і якісно впливати на розвиток та відтворення людського потенціалу, сучасна освіта повинна відповідати світовим цивілізаційним викликам і розвиватися у декількох напрямках (див. рисунок):

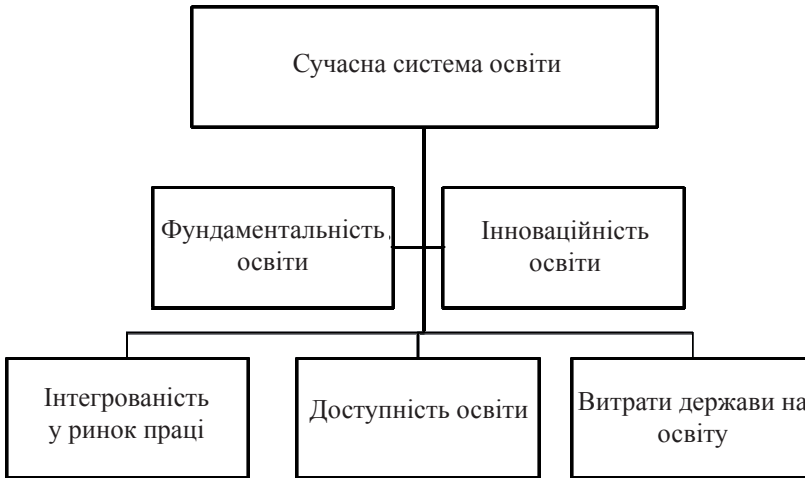

Рис. Важливі характеристики сучасної системи освіти (складено автором)

Після представлення схеми, яка, на нашу думку, відповідає сучасним вимогам і реаліям, що ставляться до систем освіти у світі, розглянемо кожен елемент цієї схеми, якісну та кількісну характеристику елементу, наведемо власні аргументи.

Не випадково останнім часом особлива увага приділяється питанням фундаментальності освіти [1; 6]. Цей аспект системи освіти потребує особливої уваги. Відзначимо лише те, що фундаментальність повинна стати ядром, центром реформування. Аби розв'язати глобальні проблеми та суперечності, що накопичилися в даний момент, уже не достатньо вузькоспеціалізованих фахівців.

Нині фахівці повинні мати широкий кругозір, уміти розробляти нові проекти, які відповідатимуть не тільки реаліям сьогодення, а й вимогам завтрашнього дня. Наявність у них широкого кругозору та креативного мислення дозволить якісно покращити процес розвитку і відтворення людського потенціалу в країні.

У схемі не дарма показано таку важливу характеристику, як інноваційність освіти. Вважаємо, що роль інноваційності освіти в нашій країні суттєво недооцінена. В Україні, як і в багатьох інших пострадянських країнах, існує певна суперечність, яка полягає у тому, що є величезні можливості використання світових, наукових, культурних джерел розвитку людського потенціалу, проте «підкорення» цих джерел пов'язано в першу чергу з можливістю використання сучасних інноваційних технологій (таких як глобальна мережа, глобальні електронні довідники, бази даних, каталоги, музеї, спільноти, лабораторії і т. д.), що, на жаль, відсутні у більшій частині населення України.

Тут хотілося б відзначити, що при підрахуванні різних індексів і субіндексів освіти (наприклад, субіндекс освіти в Індексі розвитку людського потенціалу, розроблений ПРООН) в них доцільно було б включити ступінь охоплення суспільства Інтернетом, оскільки без нього в сучасному світі людина не може отримати повний доступ до освітніх процесів і позбавляє себе величезної бази даних та знань, що набагато зменшує продуктивність отримання своєї освіти, а також можливості зростання і реалізації людського потенціалу. Наприклад, для отримання певної статистичної інформації користувачу глобальної мережі потрібно декілька хвилин, а тому, хто не користується цим ресурсом, доведеться витратити набагато більшу кількість часу і енергії.

У період ринкових трансформацій в Україні домінуючою якісною характеристикою людського потенціалу має стати його інтелектуальний рівень. Його важливість у нових соціально-економічних умовах спричинена в першу чергу вимогами розвитку наукової думки і науково-технічного прогресу, який охопив усі сфери людської життєдіяльності. Про це свідчать не тільки наукові публікації вітчизняних учених останніх років, а й виступи відомих бізнесменів і політичних діячів у засобах масової інформації, тенденції до створення різних спеціалізованих у цих питаннях комітетів та комісій, удосконалення законодавчої бази, що стосується цих питань. Наприклад, можна звернутися до доповіді экс-президента Російської Федерації Дмитра Медведєва 13 травня 2010 р. на засіданні Комісії з модернізації і технологічного розвитку економіки Росії, де він позначив основні пріоритети розвитку країни, пов'язані з освоєнням наукової думки, упровадженням інноваційних технологій в економіку країни, і закликав до створення єдиного інноваційного центру в Сколково, а також до всебічного державного стимулювання інноваційних програм країни [7]. Місце країни у світовому господарстві визна-

чається її можливостями у сфері інновацій, інтенсивністю освоєння нових технологій, що, у свою чергу, визначається інтелектуальним потенціалом країни та рівнем його використання.

Носіями такого роду потенціалу є творчі люди з розвиненими різноманітними характеристиками, універсумним, рефлексивним мисленням, практичним досвідом наукової та інженерно-технічної діяльності в найбільш складних і сучасних напрямках виробництва. Тільки фахівці високого рівня, що володіють усіма описаними рисами, здатні втілювати нові наукові ідеї в інноваційні продукти й ефективно створювати та використовувати конкурентоздатні технології.

Характер принципів змін, що відбуваються у системі освіти, відбивається в понятті «нова парадигма освіти». Якщо сутність старої парадигми освіти виявлялася в гаслі «освіта — на все життя», то нова освітня парадигма — це свого роду стратегія освіти для майбутнього, гасло якої — «освіта впродовж усього життя» [8].

Сутність нової парадигми освіти характеризується такими чинниками [8]:

- зміщення основного акценту із засвоєння значних обсягів інформації, накопиченої в запас, на оволодіння способами безперервного набуття нових знань та вміння вчитися самостійно. Уже недостатньо передати студентам певний обсяг знань, необхідно навчити їх навичкам пошуку та аналізу інформації;

- освоєння навичок роботи з будь-якою інформацією, різнорідними, суперечливими даними, формування навичок самостійного (критичного), а не репродуктивного типу мислення;

- доповнення традиційного принципу «формування професійних знань, умінь та навичок» принципом «формування професійної компетентності».

В основі розвитку нової освітньої парадигми лежать сучасні технології. Застосування сучасних інформаційних, комунікаційних та телекомунікаційних технологій у сфері освіти призводить до суттєвих змін у викладацькій діяльності, місці та ролі викладача в освітньому процесі, а також його основних функцій, тобто, крім технологічних, відбуваються також педагогічні інновації.

Для ефективного відтворення людського потенціалу в країні її сучасна система освіти повинна бути щільно інтегрована в ринок праці, суворо відповідати його вимогам та тенденціям.

Однією з тенденцій сучасної системи освіти стало проникнення в неї ринкових основ господарювання. Однак якщо в економіці розвинених країн ринкові принципи ефективно працюють в освіті через тісний взаємозв'язок з ринком праці, вплив на структуру підготовки фахівців, становлення високої мотивації в придбанні знань, то в трансформаційній економіці ці принципи

працюють ще дуже слабо. Практично вони сьогодні зведені до появи платної освіти та приватних ВНЗ, які не завжди відповідають сучасним вимогам.

Унаслідок цього факту в країнах з перехідною економікою намітилися негативні тенденції. Освіта стає не джерелом зростання добробуту середнього класу, а реальним чинником посилення нерівності. «Оскільки ця сфера стає платною і спостерігається поглиблення розриву в доходах населення, то освіта стає все більш різною для різних категорій населення. Виникають елітні школи та елітні університети. Це призводить до того, що утворюється первинна освіта для обраних дуже високої європейської якості. Усе було б чудово, якби поряд з цим не виникало освіти другого сорту, яку отримують низькооплачувані верстви населення. Вона доповнюється нерівністю можливостей підвищення кваліфікації. Виникає порочне коло нерівності освіти, яке не тільки не послаблює нерівність первинної освіти, а, навпаки, навіть підсилює її» [9, с. 18].

Система освіти і ринок праці сполучені слабо, що веде до блокування позитивних зрушень як в одній, так і в іншій сфері. У результаті цього народжується синдром непотрібності реальної освіти і знань та зведення її до формального атрибуту працівника, посвідченого відповідним дипломом. Замість того, аби отримати більш повну і точну інформацію про те, кого готувати, фахівців яких професій, які навички та компетенцію вони повинні мати, ми отримуємо ще більший розрив між навчанням та практикою. Структура підготовки фахівців з вищою освітою не відповідає структурі потреб у них з боку суспільного виробництва.

У Радянському Союзі навчальні заклади повинні були працевлаштовувати своїх випускників. Існував чіткий взаємозв'язок між системою освіти і народним господарством. У навчальні заклади надходили державні замовлення на підготовку фахівців певного профілю і здійснювався прийом певного числа абітурієнтів на дані спеціальності. Таким чином, люди отримували професійну підготовку, а економіка — необхідну кількість фахівців. З початком переходу до ринкової економіки ситуація різко змінилася. Це призвело до того, що навчальні заклади при плануванні прийому учнів стали орієнтуватися здебільшого на попит, найчастіше визначений короткостроковою кон'юнктурою, модою, але не довгостроковими потребами ринку праці. Вони кинулися задовольняти потреби населення у професійній підготовці, відкриваючи «модні», але не затребувані спеціальності.

Орієнтація професійних навчальних закладів на потреби абітурієнтів призводить до браку фахівців потрібних на ринку праці професій. Надлишок фахівців з вищою освітою породжує брак малокваліфікованих працівників. Багато підприємств шукають робітників, фахівців технічних спеціальностей, пропонуючи їм досить велику зарплату.

Зараз в Україні система професійної освіти часто не сприяє розвитку трудових ресурсів. Заохочення керівництвом ВНЗ збільшення прийому за «пре-

стижними» спеціальностями призводить до надлишку фахівців даних професій на ринку праці.

Серйозні труднощі з працевлаштуванням породжують безробіття серед молоді, ця частина трудових ресурсів залишається незатребуваною. Підприємства відчують дефіцит малокваліфікованих працівників. При надлишку фахівців одних професій і нестачі інших виникає структурне безробіття, яке негативно позначається на відтворенні трудових ресурсів.

Так, у Швеції за отриманою спеціальністю працюють 61 % чоловіків та 71 % жінок з вищою освітою, у США — 55 % працівників, у Росії — 50 % [10, с. 177, 185]. В Україні за фахом працює лише 30 % осіб з вищою освітою в галузі фізичних, математичних та технічних наук, 54 % — біологічних, агрономічних та медичних наук, 24 % — прикладних наук і техніки [11, с. 15]. Унаслідок того, що країна переповнена юристами та економістами і має гостру нестачу лікарів, інженерів, хіміків та інших представників технічних спеціальностей, на трудовому ринку України складається досить-таки критична ситуація: після отримання диплома про вищу освіту безробітними стають 70 % випускників [12, с. 17, 19].

У даний час в Україні існує достатньо великий рівень безробіття. У 2010 р. показник безробіття, який розраховується за методологією МОП, становив 1,8 млн осіб, що складає близько 8,8 % від загальної чисельності економічно активного населення в країні.

В освітніх послугах зацікавлені всі: держава — для свого розвитку та підвищення конкурентоспроможності, бізнес — для успішного прибуткового функціонування, населення — для саморозвитку та самореалізації. За таких умов важливо, аби всі суб'єкти господарського життя усвідомлювали це і брали посильну участь у розвитку системи освіти, а також її фінансуванні.

Адекватною відповіддю на прискорення науково-технічного прогресу стало проведення як державою, так і фірмами цілеспрямованої політики розвитку творчих здібностей людини за допомогою все більш зростаючих вкладень коштів в її освіту, професійну підготовку та перепідготовку, здоров'я, розвиток духовного та творчого потенціалу, підвищення соціальної мобільності, відтворення майбутніх поколінь та ін. Причому вкладення в так званий людський чинник стали найбільш переважним і вигідним напрямом інвестування капіталу.

Висновки. Розглянувши напрями розвитку сучасної системи освіти в Україні та проаналізувавши вплив освітнього чинника на розвиток людського потенціалу в Україні, можна констатувати таке.

По-перше, сучасна система освіти в Україні перебуває в трансформаційному стані і не може залишатися в тому вигляді, в якому була раніше. Сьогодні

ні вона повинна бути адаптована до світової системи освіти, але, не сліпо наслідуючи західні системи, а враховуючи і зберігаючи при цьому всі ті позитивні якості, які включала національна система освіти, особливості українського національного менталітету, культуру українського народу.

По-друге, сучасна система освіти повинна мати фундаментальний характер і інноваційну спрямованість, відповідати сучасним вимогам і бути доступною для населення країни.

По-третє, в Україні необхідно виробити свіжі концепції успішної адаптації системи освіти до мінливих умов, які націлювали б морально жити, неажіотажно сприймати економіку споживання, дозволяли б розширювати духовний потенціал і людські зв'язки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колот А. Фундаментализация и индивидуализация экономического образования как ведущие тенденции развития / А. Колот // Экон. теория. — 2006. — № 1. — С. 94–108.
2. Грішнова О. А. Людський розвиток : навч. посіб. / О. А. Грішнова. — К. : КНЕУ, 2006. — 308 с.
3. Безпека людського розвитку: економіко-теоретичний аналіз : монографія / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, Т. М. Камінська та ін. ; за ред. Л. С. Шевченко. — Х. : Право, 2010. — 448 с.
4. Про освіту : Закон України від 23.05.1991 р. № 1060-XXII офіц. вид. / Верхов. Рада України. — К. : Парлам. вид-во, 2006. — 40 с.
5. Марцинкевич В. И. Экономика человека : учеб. пособие / В. И. Марцинкевич, И. В. Соболева. — М. : Аспект-Пресс, 1996. — 286 с.
6. Хохлов Н. П. Фундаментальность как важнейший принцип университетского образования / Н. П. Хохлов // Економіка розвитку. — 2007. — № 1(41). — С. 17.
7. Сайт «Президент России» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://xn--d1abbgf6aiiy.xn--p1ai/video/406?page=2>.
8. Гендина Н. И. Образование для общества знаний и проблемы формирования информационной культуры личности [Електронний ресурс] / Н. И. Гендина. — Режим доступу: http://www.medigram.ru/.../h_4d6078f5bb9c0b11832651977d1e57e1.
9. Нуреев Р. М. Человеческий капитал и его развитие в современной России / Р. М. Нуреев // Обществ. науки и современность. — 2009. — № 4. — С. 5–20.
10. Выбор профессии: чему учились, и где пригодились? / В. И. Гимпельсон, Р. И. Капелюшников, Т. С. Карабчук и др. // Экон. журн. ВШЭ. — 2009. — Т. 13, № 2. — С. 172–216.
11. Лібанова Е. М. Стратегічні пріоритети соціальної політики України на початку ХХІ століття / Е. М. Лібанова // Демографія та соціальна політика. — 2008. — № 1 (9). — С. 9–22.
12. Бердичевская М. Ремонт в кузнице кадров / М. Бердичевская // Эксперт (Украина). — 2007. — № 34. — С. 16–24.

ФУНДАМЕНТАЛЬНАЯ РОЛЬ ОБРАЗОВАНИЯ В РАЗВИТИИ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА

Квитка А. В.

Представлено теоретическое обоснование фундаментальной роли образования в развитии и воспроизводстве человеческого потенциала. Показаны особенности реформирования системы образования, проблемы и противоречия их проявления в Украине.

Ключевые слова: *человеческий потенциал, человеческое развитие, образование.*

THE FUNDAMENTAL ROLE OF EDUCATION IN THE DEVELOPMENT OF HUMAN POTENTIAL

Kvitka A. V.

The article devoted to theoretical explanation of the fundamental role of education in the development and regeneration of human potential. It has been shown the main features of education reform, problems and contradictions of their manifestations in Ukraine.

Key words: *human potential, human development, education.*

УДК 330.101:330.162

ВПЛИВ ІНСТИТУЦІЙНОГО УСТРОЮ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ В СУСПІЛЬСТВІ

С. А. Веремей, старший викладач

ВНДЗ «Українська медична стоматологічна академія»

Розглянуто історичний розвиток поняття інституційного устрою і його вплив на розвиток особистості та економічні процеси у суспільстві на сьогоднішній день в Україні та світі.

Ключові слова: *інститут, інституційний устрій, особистість, суспільство, інституційне регулювання економічних процесів.*

Постановка проблеми. *Інтерес до зазначеної проблематики можна відзначити в працях науковців країн СНД, яких поєднує те, що досліджувані ними національні економіки знаходяться в умовах перманентного реформування інституційних підвалин та становлення нових механізмів державного регулювання. Зокрема, слід указати на роботи М. Хромова щодо проблем державного*